

HÜSEYİN FEHMİ PALUVÎ EFENDİ'NİN TERCEME-İ SALAVÂT-I KÜBRA TUHFE-İ UZMÂ ADLI ESERİ'NDEKİ HADİS KULLANIMI VE YORUMLARI

*Use and Interpretation of Hadith in Huseyin Fehmi Paluvi Efendi's
Work: Terceme-i Salavât-ı Kübra Tuhfe-i Uzma*

Dr. Öğr. Üyesi Alparslan KARTAL¹

Özet

1085 yılından itibaren Türk-İslam diyarı haline gelen Palu, Çubukoğulları, Artuklular, Selçuklular, İlhanlılar, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Safeviler tarafından yönetilmiş, 1514 yılında ise Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyetine girmiştir. Yaklaşık 1000 yıldır İslam'ın hakim olduğu bu topraklarda nice alim yetişmiş ve Türk-İslam kültürünü besleyen nice eserler telif edilmiştir. Günümüz insanının geçmişinin tecrübelerinden istifade etmesi, keşf-i kadimi ihmal etmemesi geleceğin sağlıklı bir şekilde bina edilmesi için elzemdir.

Palu bölgesinin yetiştirmiş olduğu önemli alimlerden biri de Hüseyin Fehmi Paluvî Efendi'dir. Doğum ve vefat tarihleri bilinmeyen Paluvî'nin 26 Rebiulâhır 1271'de (17 Aralık 1854) Merzifon Niyâbeti'ne tayin edildiğine ve Bursa Müderrisliği vazifesinden dolayı kendisine gerekli ruîsun verilmesine dair arşiv kaydı ışığında 1800'lü yıllarda yaşadığı söylenebilir. Zübdetü'l-Ferâiz ve Nebzetü'l-Hesab, Miftâhu'l-İrfan fî Hakîkati'l-İnsan, Risale-i Kebîretü fî'l-Kelâm ve Terceme-i Salavât-ı Kübra Tuhfe-i Uzma adlı eserler ona nisbet edilmektedir. Zübdetü'l-Ferâiz adlı eser matbû olup bazı kütüphanelerde araştırmacıların ulaşımına açıktır. Miftâhu'l-İrfan fî Hakîkati'l-İnsan, Risale-i Kebîretü fî'l-Kelâm adlı eserlerin kaydına ise ulaşılammıştır.

Bildirimizin konusunu oluşturan Terceme-i Salavât-ı Kübra Tuhfe-i Uzma adlı eser ise Mahmutpaşa Vakıf Kütüphanesi'nde 27171 numara ve Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'nde 37 Hk 4035 numarayla arşivlenmiştir. Osmanlıca kaleme alınan eserin yazma nüshası Mahmutpaşa Kütüphanesi'nde 30, diğerinde 36 varaktır. Muhyiddin İbn Arabî'ye nisbet edilen bir salavatın tercümesi ve kısa bir şerhi niteliğinde olan bu eser Hz. Peygamber'e salavat getirmenin dindeki önemine binaen tercüme edilmiştir. Eserin aslı Arapça olduğundan Paluvî, Osmanlı halkının bu eserden istifadesini kolaylaştırmak için tercüme ettiğini belirtmiştir.

Paluvî şerhinde zaman zaman tasavvufî/işârî yorumlar yapmaktadır. İbn Arabî'nin vahdet-i vücûd düşüncesinin bu yorumlarda derin yansımaları görülmektedir. Paluvî'nin tasavvufun bu spesifik konusunda meseleye ve kavramlara vukûfiyeti dikkat çekmektedir. Eserde bazı ayet ve hadislere de atıfta bulunulmuştur. Çalışmada bu hadislerin kaynaklarına ve yorumlarına yer verilecektir. Hadislerin sıhhat oranları belirtilecektir.

Anahtar Kavramlar: Hadis, Hüseyin Fehmi Paluvî, Terceme-i Salavât-ı Kübra Tuhfe-i Uzma

¹ Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis ABD, kartalalparslan@hotmail.com

Abstract

Palu, which has become a Turkish-Islamic field since 1085, was ruled by the Çubukoğulları, Artukids, Seljuks, Ilkhanids, Karakoyunlu, Akkoyunlu and Safevi and in 1514 it was dominated by the Ottoman Empire. In this land where Islam has been dominant for about 1000 years, great scholars have been trained and some great works have been written that feed Turkish-Islamic cultures. It is essential for a modern man to take advantage of the experiences of the past, to build a healthy future that will not neglect the discovery of the past.

One of the important scholars of the Palu region was Huseyin Fehmi Paluvi Efendi. It can be said that Paluvi, whose birth and death dates are not known, lived in the 1800s in the archival record light of the fact that he was appointed to Merzifon in 12 Rebiulâhîr 1271 (17 December 1854). It is claimed that Zübdetu'l-Ferâiz ve Nebzetu'l-Hesab, Miftâhu'l-İrfan fî Hakîkati'l-İnsan, Risale-i Kebîretu fî'l-Kelâm ve Terceme-i Salavât-ı Kübra Tuhfe-i Uzma belong to him. Zübdetu'l-Ferâiz is printed and open to some researchers in some libraries. Miftâhu'l-İrfan fî Hakîkati'l-İnsan, Risale-i Kebîretu fî'l-Kelâm were not reached on the record.

Terceme-i Salavât-ı Kübra Tuhfe-i Uzma, which is the subject of our paper, is archived at the Mahmutpaşa Foundation Library with the number 27171 and the Kastamonu Public Library at 37 Hk 4035. The manuscripts of the work written in Ottoman Turkish are 30 pages in the Mahmutpaşa Library and 36 pages in the other. This work, which is a translation of a work of Ibn Arabi and a brief description of it, has been translated due to the importance of praying to the Prophet Muhammad.. From time to time, Palawî makes mystical interpretations. Due to the fact that the work is original Arabic, Paluvî stated that he translated the Ottoman people in order to make it easier to benefit from this work.

There are profound reflections of Ibn Arabi's thought of wahdat al-wujud. Paluvi seems to have a sense of sufism regarding this specific. Some verses and hadiths were found in the work. The sources and comments of these hadiths will be examined during the study. Wellness rates of the hadiths will be indicated.

Keywords: Hadith, Hüseyin Fehmi Paluvi, Terceme-i Salavât-ı Kübra Uzma

Giriş

Palu bölgesinin yetiştirmiş olduğu önemli alimlerden biri de Hüseyin Fehmi Paluvî Efendi'dir. Doğum ve vefat tarihleri bilinmeyen Paluvî'nin 26 Rebiulâhîr 1271'de (17 Aralık 1854) Merzifon Niyâbeti'ne tayin edildiğine ve Bursa Müderrisliği vazifesinden dolayı kendisine gerekli ruûsun verilmesine dair arşiv kaydı ışığında 1800'lü yıllarda yaşadığı söylenebilir. Zübdetu'l-Ferâiz ve Nebzetu'l-Hesab, Miftâhu'l-İrfan fî Hakîkati'l-İnsan, Risale-i Kebîretu fî'l-Kelâm ve Terceme-i Salavât-ı Kübra Tuhfe-i Uzma adlı eserler ona nisbet edilmektedir. Zübdetu'l-Ferâiz adlı eser matbû olup bazı kütüphanelerde araştırmacıların ulaşımına açıktır. Miftâhu'l-İrfan fî Hakîkati'l-İnsan, Risale-i Kebîretu fî'l-Kelâm adlı eserlerin kaydına ise ulaşılammıştır.

Bu çalışmada *Terceme-i Salavât-ı Kübra Tuhfe-i Uzma* adlı eserdeki hadis kullanımı ve Palûvî'nin yorumları incelenecektir.

Terceme-i Salavât-ı Kübra Eserinin Muhtevası

Hiz. Peygamber'e salavât getirme yani O'na medh-u senâ ve duada bulunma İlâhî bir emir olup Ahzap Suresi'nin 56. Ayetiyle tüm müminler için bir vecibe olarak beyan buyurulmuştur:

“Ey iman edenler! Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salât-u selâm edin.”

Hiz. Peygamber de salât-u selâm getirilmesini tavsiye buyurmuş ve ashab-ı kiram fiilen Rasulullah'a destek oldukları gibi salâtı selam getirerek dua yoluyla da O'nu desteklemişlerdir.

İslam kültüründe Hiz. Peygamber'e salavât amacıyla birçok eser yazılmıştır. Ahirette O'nun şefaatine nail olma amacıyla yazılan bu eserlerden birisi de Hüseyin Fehmi Paluvî Efendi'nin tercüme ve şerhettiği *Salavât-ı Kübra ve Tuhfe-i Uzmâ* adlı kitaptır. Palûvî mukaddimesinde kitabın Şeyh-i Ekber yani Muhyiddîn Arabî'ye ait olduğunu belirtmektedir. Tercüme ve şerh 50 varaktan müteşekkil olup son kısmında Arapça ve 5 sayfadan oluşan eserin aslına da yer verilmiştir.

Palûvî, ilk varakta hamdele-salveleden sonra, eserin öneminden ve şerhin yazılma amacından bahsetmiştir. Müellif eserine mutad olduğu üzere hamdele-salve ile başlamıştır:

“Hamd-i mutlak evvel vücûd-u mutlaka sezadır ki hazerât-ı hamseden âyân ve eşhası mertebe-i subût ve vücûda adem ile vücuddan peyda buyurdu. Ve salât-ı Kübra ve tahiyyât-ı uzmâ evvel merkez dâire-i vücûda ahrâdır ki vasıta-i vuslât-ı Hüdâ oldu.”²

Hamdele- ve salve de dahi Palûvî'nin İbn Arabî terminolojisine vukufiyetini göstermektedir. Hazerât-ı hamse Vahdet-i Vücûd ekolünde beş varlık mertebesini ifade etmektedir. Hiz. Peygamber ise varlık mertebelerinin merkezinde gösterilmiştir. Rasulullah'ın Allah'a ulaşmanın vesilesi olma yönü vurgulanmıştır. Müteakiben Palûvî, ashâb-ı kiramın dine yardım etmede öne geçtikleri için serfirâz kıldıklarını ve onlara da salât ve selâm eylediğini ifade etmiştir.

Palûvî daha sonra Şeyh-i Ekber dediği Muhyiddin-i Arabî'nin telifatlarından olan bu eserin faydasının devamı ve Türkler tarafından da anlaşılması için tercümeye koyulduğunu belirtmiştir. Bu benzersiz salavât-ı şerifin bazı ihvânlarca vird edildiğini ve küllî faidelerinin görülmüş olup tecrübe edildiğini

² Hüseyin Fehmi Palûvî el-Harpûtî, *Terceme-i Salavât-ı Kübra ve Tuhfe-i Uzmâ*, Mahmutpaşa Vakıf Kütüphanesi, Beşiktaş, No: 27171, Varak 2.

belirten Palûvî, bu nedenle sadece muhtasar bir şerhle yetineceğini ifade etmiştir.

İbn Arabî düşüncesine hâkim olduğu görülen Palûvî, tercümesinde bu düşüncenin kavramlarını ve temel savlarını kısaca dile getirmiştir. Salavât-ı şerifenin kelimelerini tek tek açıklama suretiyle tercümede bulunan müellif, konunun izahı sadedinde ayet ve hadislerle başvurmuştur. Ayet ve hadisleri geleneksel yorumun yanında işârî olarak da yorumlamıştır. Herkesçe bilinen kavramları geleneksel yorumun dışında izah etmiştir. Örneğin Hz. Peygamber'in hicretini klasik tanımlamadan uzaklaşarak "Hakikât-i Ahmediye'den Hakikât-ı Muhammediye- ki daha hayırlı bir derecedir- tenezzüldür." şeklinde yorumlamıştır.³ "Hubbu'l-vatan mine'l-İman" yani "vatan sevgisi imandandır" sözündeki vatani, ruhlarımızın geldiği alem olarak yorumlamış ve kişinin diğer aleme yönelmesinin imanın bir gereği olduğunu belirtmiştir.⁴

Palûvî, tercümesinde bazı kavramları vuzûha kavuşturmak için o zamanın şartlarında tablo olarak değerlendireceğimiz şekiller kullanmıştır.⁵ Sufilerin, alimlerin sözlerine ve kitaplarına atıflarda bulunmuştur. Mesela Abdülkadir-i Geylânî'nin *Sırru'l-Esrâr* adlı eserini zikretmiş ve anlattığı konunun vuzûhu için bir alıntı yapmıştır.⁶ Kadı Beyzâvî⁷ ve Şeyh Sâdî'den⁸ de alıntılar yapmıştır.

Eserde Atıfta Bulunulan Rivayetlerin Kaynak Değerlendirmesi

1- كان الله ولم يكن معه شيء ثان

Palûvî'nin, Hz. Ali'den (r.a) rivayet olunduğunu belirttiği yukarıdaki rivayet,⁹ bu şekliyle mutemed hadis kaynaklarında bulunmazken, Buhârî'nin *Sahîh*'inde benzer lafızlarla yer almaktadır:

قال: كان الله ولم يكن شيء غيره، وكان عرشه على الماء، وكتب في الذكر كل شيء، وخلق السموات والأرض¹⁰

كان الله ولم يكن شيء قبله¹¹

Palevî sahîh olan bu hadisi çok yakın lafızlarla eserinde zikretmiştir. Bu hadisin kainatın kadîm olduğunu düşünen bazı filozofların görüşlerini iptal ettiğini belirten müellif, kainatın ezeliyeti konusunda zahir batın ilim adam-

³ Palûvî, a.g.e, Varak 3.

⁴ Palûvî, a.g.e, Varak 11.

⁵ Palûvî, a.g.e, Varak 4.

⁶ Palûvî, a.g.e, Varak 11.

⁷ Palûvî, a.g.e, Varak 15.

⁸ Palûvî, a.g.e, Varak 14.

⁹ Palûvî, a.g.e, Varak 3.

¹⁰ Buhârî, Muhammed b. İsmail (h. 1422), *Sahîh*, thk. Muhammed Zuheyr b. Nasır en-Nasır, Dâr-u Tavkı'n-Necâh, I-IX, Bed'u'l-halk, 1

¹¹ Buhârî, Tevhîd, 21.

larının çok söz sarfettiklerini ancak bu kısa tercümede bunlara yer veremeyeceğini ifade etmiştir.

2- و قد سنل النبي يا رب لم خلقت الخلق فقال له عز و جل كنت كنزا مخفيا لم اعرف فاردت أن اعرف فخلقت الخلق و تعرفت اليهم فبي عرفوني

“Kenz-i mahfî” kavramıyla özdeşleşen, tasavvuf ehlinin kainatın ve insanın yaratılış sebebini kendisine dayandırdıkları bu rivayete, mutemed hadis kaynaklarında rastlanılmamıştır. Sehavî, İbn Teymiyye’nin bu rivayetin sahih veya zayıf hiçbir senetle bilinmediği şeklindeki değerlendirmesini ve Zerkeşî ile hocasının da (İbn Hacer) bu istikamette görüş belirttiğini aktarmıştır.¹² Aclûnî de benzer yorumlara yer vermiştir. Suyûtî ve Ali el-Kârî’nin rivayetin aslına rastlanılmadığı yönündeki kanaatlerini belirttikten sonra el-Kârî’nin bununla beraber rivayetin manasının sahih olduğu yönündeki değerlendirmesine atıfta bulunmuştur.¹³

3- ما عرفناك حق معرفتك

“Seni hakkıyla tanıyamadık” anlamındaki bu söz bazı kaynaklarda Rasulullah’a isnad edilmektedir. Özellikle tasavvuf ehlinin sık atıfta bulunduğu bu rivayete temel hadis kaynaklarında rastlanılmamıştır.

4- خلقت محمدا من نوري وجهي

Rivayet bu şekliyle mutemed hadis kitaplarında bulunamamıştır.

5- أول ما خلق الله روعي و أول ما خلق القلم و أول ما خلق الله العقل

İlk yaratılan şey ile ilgili farklı rivayetleri bir araya getiren müellif bunları tek bir rivayetmiş gibi aktarmıştır. Bu rivayetin sadece أول ما خلق القلم cümlesi muteber hadis kaynaklarında yer almıştır.¹⁴ Nesaî ve Tirmîzî’nin eserlerinde zikrettiği bu hadis sahihtir.

6- انا من الله و المؤمنون مني

Sehavî, İbn Hacer’e de atıf yaparak bu rivayetin bu haliyle aslının olmadığı yönünde bir değerlendirme yaptıktan sonra, Deylemî’nin bu rivayeti isnadsız bir şekilde Abdullah b. Cerâd’tan naklettiğini belirtmiştir.¹⁵ Aclûnî de benzer bir değerlendirmede bulunmuştur.¹⁶ Ali el-Kârî, rivayet hakkında Zerkeşî’nin

¹² Sehavî, Şemsüddin Ebu’l-Hayr, **el-Mekâsıdu’l-Hasene**, thk. Muhammed Osman el-Huşet, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut, 1985, s. 521.

¹³ Aclûnî, İsmail b. Muhammed, **Keşfu’l-Hafâ**, Mektebetu’l-Kudsî, Kahire, h. 1351, II/132.

¹⁴ Ebu Dâvud, Süleyman b. Eş’as, **es-Sünen**, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhumeyd, el-Mektebetu’l-Asriyye, Beyrut, IV/225; Tirmîzî, Muhammed b. İsa, **es-Sünen**, thk. Beşşar Avvâd Ma’ruf, D’aru’l-Garbi’l-İslamî, Beyrut, 1998, V/281.

¹⁵ Sehavî, **el-Mekasid**, s. 171.

¹⁶ Aclûnî, **Keşfu’l-Hafâ**, I/205.

“bilinmiyor” ve İbn Teymiyye'nin “ mevzu” değerlendirmelerine de atıfta bulunmuştur.¹⁷

7- لي وقت مع الله أدخل به لا يسعني فيه ملك مقرب و لا بني مرسل

“Benim Rabbimle öyle vaktim vardır ki ne bir mukarreb melek ne de gönderilen bir nebî oraya sığmaz.”

Rivayet, ilk dönem sufilerinden olan Kuşeyri'nin Risalesi'nde "Benim Allah ile öyle vaktim vardır ki, Rabb'imden başkası oraya sığmaz."¹⁸ şeklinde senedsiz ve kaynak gösterilmeden hadis olarak zikredilmiştir. Derviş el-Hût'a (ö.1276/1859) göre bu rivayet, hadis kaynaklarında aslı olmayan bir sözdür.¹⁹

8- المؤمن ينظر بنور الله والمؤمنون مرآة المؤمن

Müellifin atıfta bulunduğu bu rivayet aslında iki farklı rivayetin bir araya getirilmesi şeklinde oluşturulmuştur. Birinci kısım **اتقوا فراسة المؤمن؛ فإنه ينظر بنور الله** rivayetinin ilk kısmından mülhemdir. Rivayet Tirmîzî tarafından nakledilmiştir. Tirmîzî rivayeti sadece bu haliyle yani Ebu Saîd el-Hudrî tarîkiyle bildiklerini ve bu haliyle de rivayetin garîb olduğunu belirtmiştir.²⁰

Rivayetin ikinci cümlesi ise yalın haliyle Bezzâr'ın *Müsned*'inde²¹ ve Taberânî'nin (ö. h.360) *Mu'cemu'l-Evsad*'ında²² rivayet edilmiştir. İki rivayetin de ravisi Enes b. Malik'tir. Bunun dışındaki hadis eserlerinde ise bu cümle ya aynen hadis metninin içinde yer almakta ya da benzer anlama gelecek şekilde farklı lafızlarla gelmektedir. Hadisin yer aldığı en eski kaynak Abdullah b. Mübarek'in (ö. h.181) ez-Zühed ve'r-Rikak adlı eseridir.

إِنَّ أَحَدَكُمْ مَرَأةٌ أَخِيهِ، فَإِذَا رَأَى بِهِ شَيْئًا فَلْيَمِطْهُ عَنْهُ»

“ Sizden biriniz kardeşinin aynasıdır. O halde onda bir şey (sıkıntı, kusur) görürse onu gidersin, uzaklaştırsın.”²³

¹⁷ el-Kârî, Ali b. Muhammed, *Esrâru'l-Merfu'â fi'l-Ahbâri'l-Mevdu'â*, thk. Muhammed es-Sebbâğ, Dâru'l-Emâne/Müessesetu'r-Risale, Beyrut, s. 119.

¹⁸ el-Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım Zeynu'l-İslâm Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdilmelik, **Kuşeyri Risalesi**, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1981, s. 212.

¹⁹ Derviş el-Hût el-Beyrûtî, Ebû Abdillâh Muhammed (ö.1276/1859), **Esne 'l-Metâlib fî Ehâdîse Muhtelifeti 'l-Merâtib**, thk. Abdurrahman Muhammed b. Derviş el-Hût el-Beyrûtî, Beyrut, 1991, s. 386.

²⁰ Tirmîzî, Tefsîru'l-Kur'an, 16.

²¹ el-Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr, **el-Müsned**, thk. Mahfûz er-Rahman Zeynullah, Âdil b. Sa'd, Sabri Abdulhalık eş-Şafi'i, Mektebetu'l-Ulûmi ve'l-Hikem, I-XVIII, Medine, 2009, XII/327 (6193 nolu hadis).

²² et-Taberânî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, **el-Mu'cemu'l-Evsad**, thk. Tarık b. Avdillâh, Abdu'l-Muhsin b. İbrahim el-Huseynî, Dâru'l-Haremeyn, Kahire, II/325. (2114 nolu hadis).

²³ İbn Mübarek Ebu Abdurrahman Abdullah, **ez-Zühed ve'r-Rikak**, thk. Habîbu'r-Rahman el-A'zamî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s.254 (730 nolu hadis)

İbn Vehb'in (ö. h.197) *el-Câmiu fi'l-Hadîs* adlı eserinde de hadis üç yerde zikredilmiştir. Hadisin iki tariki bu eserde Ebu Hureyre'den şu lafızlarla rivayet olunmuştur:

الْمُؤْمِنُ مِرَاةُ الْمُؤْمِنِ، إِذَا رَأَى فِيهِ عَيْبًا أَصْلَحَهُ

“Mümin, müminin aynasıdır. Onda bir kusur görürse onu düzeltir.”²⁴

الْمُؤْمِنُ مِرَاةُ الْمُؤْمِنِ، وَالْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ، مَنْ حَيْثُ لَقِيَهِ يَكْفُ ضَيْعَتَهُ، وَيَحُوطُهُ مِنْ وَرَائِهِ

“Mümin, müminin aynasıdır. Mümin, müminin kardeşidir. İhtiyaç duyduğunda sıkıntısını giderir/geçimini temin eder, gıyabında da onu savunur.”²⁵

Diğer tarik ise Cerîr b. Hâzim'den rivayet olunmuştur:²⁶

الْمُسْلِمُ مِرَاةُ أَخِيهِ

İbn Ebî Şeybe (ö. h.235)rivayetleri ise şu şekildedir:

الْمُسْلِمُ مِرَاةُ أَخِيهِ، فَإِذَا أَخَذَ عَنْهُ شَيْئًا فَلْيُرِهِ

“Müslüman, kardeşinin aynasıdır. Onda hoşlanmadığı bir şey gördüğünde bunu izhar etsin, bildirsin.”²⁷

أَحَدُكُمْ مِرَاةُ أَخِيهِ، فَإِذَا رَأَى أَدَى فَلْيُمِطْهُ عَنْهُ

Ebû Dâvûd da hadisi rivayet etmiştir. Elbânî bu rivayet için *hasen* hükmünü vermiştir.²⁸

الْمُؤْمِنُ مِرَاةُ الْمُؤْمِنِ، وَالْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ، يَكْفُ عَلَيْهِ ضَيْعَتَهُ، وَيَحُوطُهُ مِنْ وَرَائِهِ

Palûvî bu hadisi işârî olarak yorumlamıştır. Buna göre, “mümin diğer bir müminin aynasıdır” şeklinde geleneksel olarak yorumlanan bu hadisi müellif, “Mümin kul, el-Mü'min olan Allah'ın aynasıdır” şeklinde yorumlamıştır.²⁹ İrinci mümin, Allah'a inanan kul olarak tercüme edilirken ikinci mümin kelimesi Allah'ın bir ismi olarak kabul edilmiştir. Şüphesiz bu yorum ârifane ve makul bir değerlendirmedir.

9- القلب بين اصبعين من اصابع الرحمان تقلبها كيف يشاء

Hadis Tirmîzî tarafından rivayet edilmiştir. Hatta Tirmîzî bu hadisin bir kısmını bâb başlığı yapmıştır. Tirmîzî'deki rivayet şu şekildedir:

²⁴ İbn Vehb Ebu Muhammed Abdullah el-Kureşî, *el-Câmiu fi'l-Hadîs*, thk. Mustafa Hasan Ebu'l-Hayr, Dâru İbni'l-Cevzî, Riyad, 1416/1995, s. 300 (203 nolu hadis)

²⁵ İbn Vehb, a.g.e, s. 347, (237 nolu hadis)

²⁶ İbn Vehb, a.g.e, s. 299, (202 nolu hadis)

²⁷ İbn Ebî Şeybe Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed, *Musannef*, thk. Kemal Yusuf el-Hût, Mektebetu'r-Rüşd, I-VII, Riyad, h. 1409, V/229, (25531 nolu hadis).

²⁸ Ebû Dâvûd, Edeb, 49.

²⁹ Palûvî, a.g.e, Varak 14.

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ: يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَمَّا بِكَ وَبِمَا جِئْتَ بِهِ فَهَلْ تَخَافُ عَلَيْنَا؟ قَالَ: نَعَمْ، إِنَّ الْقُلُوبَ بَيْنَ أَصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ اللَّهِ يُقَلِّبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ.

Tirmîzî, bu rivayetin farklı tarîklerinin de olduğunu belirttiikten sonra en sağlam tarîkinin yukarıdaki rivayet olduğunu ifade etmiş ve rivayet hakkında *hasen* hükmünü vermiştir.³⁰ Müslim de benzer lafızlarla hadisi *sahih* olarak rivayet etmiştir.³¹

10- لا صلاة إلا بحضور القلب

Temel hadis kaynaklarında bu rivayetin aslına rastlanılmamıştır.

11- إن في جسد بني آدم لمضغة إذا صلحت صلح الجسد وإذا فسدت فسد الجسد الا و هي القلب

“Dikkat edin! Vücutta öyle bir et parçası vardır ki, o iyi olursa bütün vücut iyi olur; o bozulursa bütün vücut bozulur. Dikkat edin! O, kalptir.” anlamına gelen bu meşhur rivayet, *sahih* bir hadis olup mutemed hadis kaynaklarında zikredilmiştir.³²

Bu hadisle ilgili Gazzâlî'nin yorumu dikkate değerdir:

“Kalb bir şehrin yahut memleketin hükümdarı gibidir. Beden ise nefsin vatani, memleketi ve şehri gibidir. Bedenin diğer organları ve kuvvetleri sultanın işçileri ve sanatkârları gibidir. Akıl ve düşünce ona yol gösteren müstesarları ve vezirleri gibidir. Şehvet ve arzu beden ülkesine yiyecek ve içecek taşıyan bir hizmetçi gibidir. Öfke ve hamiyet sultanın muhafızları gibidir. Ülkeye erzak taşıyan şehvet ve arzu yalancı, habis ve düzenbaz olduğu halde samimi görünür. Samimiyet görüntüsünün altında korkunç kötülükler ve öldürücü zehirler vardır. Onun asıl vazifesi düşüncelerinde samimi olan vezirlerin düşünce ve tedbirlerine karşı çıkmaktır. O, itirazlarından bir an bile geri durmaz. Beden ülkesinin sultanı hikmetli veziri ile istişare ederek bu habis hizmetkârın işgalarına aldanmaz, ondan yüz çevirir, söylediklerinin doğru ve hakikat olmadığını tespit ederse, muhafızları onu tedip eder, vezir onu yönetimi altına alırsa, kendisini ve avânesini sultana boyun eğdirirse ülkenin işleri düzelir, âdalet hâkim olur; nefis akıldan yardım alır Gazab'ın hamiyeti ile edeplenirse, öfkeyi şehvete musallat ederse bütün kuvvetleri düzene girer ve ahlaki güzelleşir.”³³

12- المفلس في أمان الله في الدارين فالعبد و ما في يده لمولاه

Temel hadis kaynaklarında bu rivayetin aslına rastlanılmamıştır.

³⁰ Tirmîzî, Kader, 7.

³¹ Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, **es-Sahih**, thk. Muhammed Fuad Abdülbakî, Dârulhyai't-Turâsi'l-Arabî, I-V, Beyrut, Kader, 3.

³² Buhârî, İman, 39.

³³ Gazzâlî, Ebû Hamîd Muhammed b. Muhammed, **İhyâu Ulûmi'd-Dîn**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, III/7. (İsmail Hakkı Ünal, 40 Hadis Yorum, DİB, Ankara, 2012, s. 3'den naklen)

13- رب صائم ليس له من صيامه إلا العطش و الجوع

İbn Mâce, rivayeti benzer lafızlarla rivayet etmiş ve Elbânî rivayet için hasen-sahîh değerlendirmesinde bulunmuştur:

رُبَّ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الْجُوعُ، وَرُبَّ قَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ قِيَامِهِ إِلَّا السَّهَرُ

İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'inde ise rivayet şu şekilde verilmiştir:³⁴

رُبَّ صَائِمٍ حَظَّهُ مِنَ صِيَامِهِ الْجُوعُ وَالْعَطَشُ، وَرُبَّ قَائِمٍ حَظَّهُ مِنْ قِيَامِهِ السَّهَرُ

Yukarıdaki rivayette العطش kelimesi yokken bu rivayette zikredilmiştir. Muhakkik el-A'zamî, rivayetin isnadının sahîh olduğunu belirtmiştir.

14 - للصيام فرحتان فرحة عند الإفطار و فرحة عند رؤية الله

“Oruç tutan için iki sevinç vardır: Biri iftar, biri de Allah'ı gördüğü an.” anlamına gelen meşhur hadis, mutemed hadis kitaplarında yer alan sahîh bir hadistir.³⁵

15- الصوم لي و انا اجزئ به

“Oruç, benim içindir ve onun mükafatını ben vereceğim” anlamındaki bu hadis de yukarıdaki hadisin bir cüzü olup mutemed hadis kaynaklarında sahîh olarak zikredilmiştir.³⁶

16 -الانسان سرى وأنا سره

Temel hadis kaynaklarında bu rivayetin aslına rastlanılmamıştır.

17 -الكفر و الايمان مقامان من وراء العرش و هما حجابان بين العبد و الحق احدهما اسود و الاخر ابيض

Temel hadis kaynaklarında bu rivayetin aslına rastlanılmamıştır.

18- من العلم كهينة الله المكنون لا يعلمها إلا العلماء بالله

Gazzâlî'nin *İhyâ* adlı eserinde atıfta bulunduğu bu rivayete, mutemed hadis kaynaklarında rastlanılmamıştır. Irâkî, *İhyâ*'daki hadislerin tahririni yaparken bu rivayeti Deylemî'nin *Müsne'du'l-Firdevs* adlı eserinde zikrettiğini ancak rivayetin isnadının çok zayıf olduğunu belirtmiştir.³⁷

19- من قال لا اله إلا الله مخلصا دخل الجنة

³⁴ İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk, *es-Sahîh*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, III/242.

³⁵ Buhari, Savm , 9; Müslim, Siyam, 163.

³⁶ Buhari, Savm , 9; Müslim, Siyam, 163.

³⁷ el-İrâkî, Ebu'l-Fazl Zeynuddîn, *Tahrîc Ehâdis İhyâ Ulûmiddîn*, Dârul-Âsime, Riyad, I/102.

Rivayet bu haliyle Taberânî'nin *Mu'cemu'l-Evsad* ve *Mu'cemu'l-Kebîr* adlı eserlerinde yer almaktadır.³⁸ Benzer lafızlarla mutemed hadis kitaplarında da zikredilmiştir.

20 - وسعني قلب عبيد المؤمن

Tam halini “Yere göğe sığmam mümin kulumun kalbine sığarım.” şeklinde tercüme edebileceğimiz bu rivayet halk arasında ve sufiler mabeyninde meşhur olmasına rağmen hadis kriterleri açısından kaynağı tespit edilemeyen bir rivayettir. Sahavî, *Makasidu'l-Hasene* adlı eserinde bu rivayet için şu bilgileri vermektedir: “Gazzalî bu rivayete *İhyâ*’sında yer vermektedir. Ancak *İhyâ*’daki hadislerin tahririni yapan Irakî bu rivayetin aslına rastlamadığını belirtmektedir. Bilinen bir isnadı yoktur. Ahmed b. Hanbel ve Taberânî bu rivayet ile benzer manalarda rivayetlerde bulunmuşlardır.”³⁹

21 - تخلقوا باخلاق الله

“Allah’ın ahlakıyla ahlaklanın” anlamındaki bu söz de hiçbir hadis kaynağında rivayet edilmemiştir. Tasavvuf ehli arasında meşhurdur.

22 - إنه ليغان على قلبي و استغفر الله في اليوم مائة

“Muhakkak ki bazen kalbime bazı tortular konur ki, bu yüzden günde yüz defa tevbe ederim.” anlamına gelen bu hadis Müslim ve Ebû Dâvûd tarafından sahîh senetle rivayet edilmiştir.⁴⁰

23 - لا إله إلا الله حصني فمن دخل حصني أمن من عذابي

Rivayet mutemed hadis eserlerinde zikredilmemiştir. İbn Asâkîr’in *Mu’cem*’-inde şu şekilde rivayet edilmiştir:⁴¹

لا إله إلا الله حصني فمن دخله أمن عذابي

Rivayet zayıf görülmüştür.

Tercümede Dikkat Çeken Bazı Yorumlar

• Hz. Peygamber’i beş varlık mertebelerinin merkezinde gören Palûvî, O’nun Allah’a ulaşmaya vesile olduğunu, Allah’ın hazinelerinin emîni yani hazinedârı olduğunu belirtmiştir. O’nun zatında, esrâr-ı ilahiye ve envâr-ı Rabbâniye gizlenmiştir. Herkes istîdâdına göre o hazineden payını alır.⁴²

³⁸ Tabarânî, *el-Mu’cemu’l-Evsad*, II/56 (1235 nolu rivayet); *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, thk. Hamdi b. Abdilmecid es-Selefi, Mektebe İbn Teymiyye, Kahire, 1994, V/197 (5074 nolu rivayet).

³⁹ Sahavî, *el-Mekâsîd*, s. 589.

⁴⁰ Müslim, Zikir, 41; Ebû Dâvûd, Vitir, 26.

⁴¹ İbn Asâkîr, Ebu’l-Kasım Ali b. el-Hasen, *Mu’cemu’s-Şuyûh*, thk. Vefa Takıyyuddîn, Dâru’l-Beşâir, Dimaşk, 2000, II/680 (845 nolu rivayet).

⁴² Palûvî, a.g.e, Varak 6.

• Hz. Muhammed'in zatı, kelime-i ism-i âzamdır ki o isimle dua edildiğinde matlub verilir. İsm-i âzâmın sırr-ı şerifi Hz. Fahr-ı Alem Muhammed Mustafa'dır. O vesile edinilerek yapılan dua kabule karîn olur. O gizli hazinenin fâtihidir.⁴³

• Ukûl-u beşeriyet resm-i ubudiyet için halk olunmuştur; sırr-ı rububiyet için halk olunmamıştır. Çünkü nefsinin dahi tanımayan nasıl olur da Rabbini kamilen tanıyabilir. Nitekim Rasulullah dahi "Ma arafnake hakka marifetike" buyurmuştur.

• Hz. Peygamber, "Allah dilediğini nuruna sevkeder"⁴⁴ ayetinin sırrına en büyük mazhardır.

• Hz. Muhammed öyle ulu, yüksek, yüce bir dağ gibidir ki her gün üzerine binlerce lahza tecelliyât yağarken makam-ı temkininden hareket bile etmez. Hz. Musa'ya (a.s) gösterilen dağ tecelliy-i İlahî ile paramparça olurken Rasulullah bunca tecelliye rağmen sarsılmamıştır.

• Ve öyle bir uçsuz bucaksız bir denizdir ki içi ilm-i İlâhî ve meârif-i Rabbaniye ile dolmuştur. Kafirlerin, müşriklerin ve münafıkların küfr ve isyanlarının pisliği, O'nun ummân misali zâtına bir leke bulaştıramaz.⁴⁵

• Rasulullah, tüm mevcudât ve masnûâtın mâyesidir. Yani cümle mümkünât bir cesedse, Rasulullah o cestlerin ruhu olmuştur. Mevcudât bir bostan ve varlıklar o bostan içindeki ağaçlar kabul edilirse, Hz. Fahr-ı Alem o ağaçlara hayat veren âb-ı hayat gibidir.

Hazret-i server-i Enbiya, dest-i kudret ile yazılmış bir hatt-ı nurânî-yi vahdettir.⁴⁶

• O, Ehadiyyet yayı ile Vahidiyet yayı arasında kurulmuş bir ok gibidir ki dest-i kudret ile alem-i gayptan atılmış ve mümkünât alemindeki varlıkları kabza-i kudreti ehadiyyete avlamıştır.⁴⁷

• Güneş bir ağaca yansısa en evvel ağacın fûruu ve yapraklarının gölgesi yeryüzüne düşer. İşte bunun gibi İlâhî tecelli Rasulullah'ı ihata eylediğinde bu tecelli kademe kademe varlıklara da sirayet eder.⁴⁸

• Salât-ı şerîât ve salât-ı hakîkât, ikisi bir arada olmazsa o kişinin salâtı tekâmül olmaz. Namaz öncesinde hadesten ve necasetten temizlenmek nasıl gerekiyorsa, kalbin ihlaslı olması ve her türlü düşünceden ve kirden temizlenmesi, kalbin tasfiye edilmesi de gerekir.⁴⁹

⁴³ Palûvî, a.g.e, Varak 6.

⁴⁴ Nûr, 24/35.

⁴⁵ Palûvî, a.g.e, Varak 7.

⁴⁶ Palûvî, a.g.e, Varak 8.

⁴⁷ Palûvî, a.g.e, Varak 9.

⁴⁸ Palûvî, a.g.e, Varak 9.

⁴⁹ Palûvî, a.g.e, Varak 12

- Salât-ı vustâ, geleneksel olarak ikinci namazı olarak tefsir edilse de ehl-i tahkik onu salât-ı kalp olarak yorumlamışlardır. Çünkü kalp vücudun ortasındadır.⁵⁰

Sonuç

Son dönem Osmanlı alimlerinden olan Hüseyin Fehmi Palûvî el-Harpûtî'nin dört eserinden biri olan *Terceme-i Salavât-ı Kübra ve Tuhfe-i Uzmâ*, Muhyiddin İbnu'l-Arabî'nin kitabının bir muhtasar şerhi ve tercümesidir. O dönemde tekke ehline vird edinen ve aslı Arabî olan bu eserin Türkler tarafından anlaşılması amacıyla eser şerh edilmiştir. Eser baştan sona Peygamber Efendimiz'e tafsilatlı bir salavât niteliğindedir. Ancak ilim ehlinin bilhassa vahdet-i vücud ve İbn Arabî düşüncesinin terminolojisine vakıf olanların tam olarak anlayabilecekleri bu salavât, onu vird edinen dönemin sûfî çevrelerinin de ilmî seviyesinin yüksekliğine işaret etmektedir.

İbn Arabî'ye ait olan asıl eser 5 sayfadır. Palûvî bu kitabı muhtasar olarak şerhetmiştir. Birçok yerde “ bu konuda söylenecek çok söz vardır ama burası onun mahalli değildir.” Diyerek müellif konuyu uzatmamış; mukaddimede ifade ettiği muhtasar bir şerh va'dine sadık kalmıştır. Ancak meseleye vukûfiyeti, ilmî kabiliyeti ve sözlerindeki câmiyyet ile çok dakîk ve derin mesleleri bu kısa esere dercedebilmiştir.

Genel olarak İbn Arabî ve vahdet-i vücud düşüncelerinin akisleri şerhte hissedilirken Palûvî'nin orijinal tespit ve örnekleri de dikkat çekmektedir. Abdülkadir-i Geylânî, Kadî Beyzâvî ve Şeyh Sâdî gibi önemli sûfî, alim ve şairlere atıfta bulunan müellif konunun vuzûhu için alıntılarda da bulunmuştur.

Rasulullah'ın Allah katındaki konumu, makbuliyeti, halleri, üstünlükleri ve hususiyetleri hakkında çok derin izahlar yapan Palûvî, zaman zaman “eyyuhe'l-ihvân”, “fefhem” gibi cümlelerle kitabın potansiyel okurlarına hitap da etmiştir. Bazen bazı bilgiler verdikten sonra duada bulunmuştur.

Ayet ve Rasulullah'ın hadislerine konunun açıklanması ve delil gösterilmesi amacıyla atıflarda bulunulmuştur. Ancak kaynak gösterilme ihtiyacı duyulmamıştır. Bazen hadislerin ravileri hatta farklı tarikleri belirtilmiş ancak kaynak verilmemiştir. Ancak müellifin belli seviyede hadis ilmine vakıf olduğu bazı izahâtından anlaşılmaktadır. Bir hadise yapılan idrâc ile ilgili yapmış olduğu tafsîli izah hadis tahsili yaptığına işaret etmektedir.

Tercümede yaklaşık 25 hadise yer verilmiştir. Bunların bir kısmı birkaç defa tekrar edilmiştir. Rivayetlerin yarıya yakını mutemed hadis kaynaklarında zikredilen makbul hadis grubundandır. Bir kısmı zayıf rivayetlerdir. Geri kalan kısmı is tasavvuf ehlinin sıklıkla kullandığı ama hadis kaynaklarında

⁵⁰ Palûvî, a.g.e, Varak 14.

aslına rastlanılmayan rivayetlerdir. Dikkat çeken başka bir husus da Palûvî'nin zama zaman farklı rivayetleri tek bir rivayetmiş gibi birlikte vermesidir.

Şârih, ayet ve hadisleri açıklarken işâri tefsir yolunu kullanmıştır. Ayet ve hadislere yapılan tasavvufî yorumlara yer vermiş bazen de kendi yorumlarını ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, **Keşfu'l-Hafâ**, Mektebetu'l-Kudsî, I-II, Kahire, h. 1351.

el-Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr, **el-Müsned**, thk. Mahfûz er-Rahman Zeynullah, Âdil b. Sa'd, Sabri Abdulhalık eş-Şafi'i, Mektebetu'l-Ulûmi ve'l-Hikem, I-XVIII, Medine, 2009, XII/327 (6193 nolu hadis).

Buhârî, Muhammed b. İsmail (h. 1422), **Sahîh**, thk. Muhammed Zuheyr b. Nasır en-Nasır, Dâr-u Tavkî'n-Necâh, I-IX.

Ebu Dâvud, Süleyman b. Eş'as, **es-Sünen**, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhumeyd, el-Mektebetu'l-Asriyye, I-IV, Beyrut.

Gazzâlî, Ebû Hamîd Muhammed b. Muhammed, **İhyâu Ul'umi'd-Dîn**, Dâru'l-Fikr, Beyrut.

el-Hût, Derviş el-Beyrûtî, Ebû Abdillâh Muhammed (ö.1276/1859), **Esne 'l-Metâlib fî Ehâdîse Muhtelifeti 'l-Merâtib**, thk. Abdurrahman Muhammed b. Derviş el-Hût el-Beyrûtî, Beyrut, 1991.

el-İrâkî, Ebu'l-Fazl Zeynüddîn, **Tahrîc Ehâdîs İhyâ Ulûmiddîn**, Dâru'l-Âsime, I-VII, Riyad.

İbn Asâkîr, Ebu'l-Kasım Ali b. el-Hasen, **Mu'cemu's-Şuyûh**, thk. Vefa Takıyyuddîn, Dâru'l-Beşâir, I-III, Dimaşk, 2000.

İbn Ebî Şeybe Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed, **Musannef**, thk. Kemal Yusuf el-Hût, Mektebetu'r-Rüşd, I-VII, Riyad, h. 1409.

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk, **es-Sahîh**, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, I-IV.

İbn Mübarek, Ebu Abdurrahman Abdullah, **ez-Zühed ve'r-Rikak**, thk. Habîbu'r-Rahman el-A'zamî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s.254 (730 nolu hadis).

İbn Vehb, Ebu Muhammed Abdullah el-Kureşî, **el-Câmiu fi'l-Hadîs**, thk. Mustafa Hasan Ebu'l-Hayr, Dâru İbni'l-Cevzî, Riyad, 1416/1995, s. 300 (203 nolu hadis).

el-Kârî, Ali b. Muhammed, **Esrâru'l-Merfu'â fi'l-Ahbâri'l-Mevdu'â**, thk. Muhammed es-Sebbâğ, Dâru'l-Emâne/Müessesetu'r-Risale, Beyrut.

el-Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım Zeynu'l-İslâm Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdilmelik, **Kuşeyri Risalesi**, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1981.

Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, **Sahîh**, thk. Muhammed Fuad Abdülbakî, Dâru'lhyai't-Turâsî'l-Arabî, I-V, Beyrut.

Sehavî, Şemsüddin Ebu'l-Hayr, **el-Mekâsıdu'l-Hasene**, thk. Muhammed Osman el-Huşet, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1985.

et-Tabarânî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, **el-Mu'cemu'l-Evsad**, thk. Tarık b. Avdillah, Abdu'l-Muhsin b. İbrahim el-Huseynî, Dâru'l-Haremeyn, I-X, Kahire.

-----, **el-Mu'cemu'l-Kebîr**, thk. Hamdi b. Abdilmecîd es-Selefi, Mektebe İbn Teymiyye, I-XXV, Kahire, 1994.

Tirmîzî, Muhammed b. İsa, **es-Sünen**, thk. Beşşar Avvâd Ma'ruf, D'aru'l-Garbi'l-İslamî, I-V, Beyrut, 1998, V/281.

Ünal, İsmail Hakkı, **40 Hadis Yorum**, DİB, Ankara, 2012